

De paradox van het toiletpapier

Een bespreking van Slavoj Žižek's *Pandemic!* door SPUI25 in Spe-lid Boaz Groenendaal.

Midden in de coronacrisis komt Slavoj Žižek, de 'most dangerous philosopher in the West' (dixit dichter Adam Kirsch), met het 114-pagina dunne boekje *Pandemic!: Covid-19 Shakes the World*. Het is verreweg het kortste boekje van de Sloveen ooit, duidelijk een snel in elkaar gezet samenraapsel van essays en blogposts van de laatste maanden en volgens student onderwijskunde Simone Eringfeld in het NRC van afgelopen weekend zelfs 'gevaarlijk grenzend aan zelfplagiaat'. Toch biedt het manifest een welkome pauze tussen alle snelle berichtgeving en mediahypes rondom de crisis. Zonder direct zijn stokpaardjes van stal te halen met verwijzingen naar Hegel en Lacan, geeft Žižek in het korte *Pandemic!* een duidelijke boodschap af: Covid-19 zorgt voor een heroverweging van het communisme en zal moeten leiden tot meer solidariteit. Hoe hij tot deze boodschap komt verloopt echter wel op puur žižekiaanse wijze.

Žižek schuift zijn marxistische achtergrond de laatste jaren niet onder stoelen of banken en ook in *Pandemic!* begint hij met de toegeving dat zijn standpunten ongetwijfeld het verwijt van 'communistisch' zullen krijgen:

As the world-wide epidemic develops, we need to be aware that market mechanisms will not be enough to prevent chaos and hunger. Measures that appear to most of us today as "Communist" will have to be considered on a global level: coordination of production and distribution will have to take place outside the coordinates of the market. (12)

Het linkse streven om buiten de werking van de markt te treden (en de vraag in hoeverre dit mogelijk is) is voor de filosoof niks nieuws en zijn politiek-academische achtergrond, gecombineerd met de recente *doomsday* scenario's, doen dan ook denken aan een poging om de bekende uitspraak van de marxistische theoreticus Fredric Jameson te logenstraffen: 'it's easier to imagine the end of the world than to imagine the end of capitalism'. Zelf haalt Žižek Jameson aan wanneer hij schrijft dat de Amerikaan de utopische potentie zag van films waarin een levensbedreigende asteroïde of virus de apocalyps inluidt. Žižek breidt deze stelling uit door te stellen dat we klaarblijkelijk een catastrofe nodig hebben om onze basisbehoeften te overdenken; in geheel hegeliaanse traditie is het een *union through negation*. Door middel van wellicht iets te makkelijke verwijzingen naar de dalende koers van Disney pretparken (oké, ze zijn gesloten en linkse denkers als Žižek krijgen hun zin) en de slinkende autoproductie (de coronacrisis wordt automatisch verbonden aan klimaatverandering en ook hier heeft hij een punt) schetst Žižek de uitgangspunten van zijn toch enigszins hoopvolle betoog.

Hierna koppelt de Sloveen de coronacrisis aan de bekende vijf fasen van rouw van de psychiater Elisabeth Kübler-Ross: ontkenning (*het is maar een griepje*), woede (racistische opmerkingen jegens China schieten hier te binnen), onderhandeling (*het is minder erg dan vroegere pandemieën*), depressie (*we zullen allemaal ten onder gaan*) en uiteindelijk acceptatie, waar Žižek de definitie omtrent Covid-19 open laat voor de lezer; wellicht omdat de sociaal-economische verschillen hiervoor te groot zijn om tijdens de crisis over een algehele 'acceptatie' te spreken. Het sterkst komt Žižek uit de voeten in het hoofdstuk over toiletpapier als een '*commodity (as precious as diamonds)*'. De passages over de run op toiletpapier (inmiddels alweer een maand geleden) beschouwen groepsgedrag en basisbehoeften; daarin weet Žižek (wederom) als geen ander op ernstige doch komische wijze te reflecteren op de instincten van de moderne mens als kuddedier. Hij schetst de hype rondom wc-papier via een anekdote uit zijn jeugd in Joegoslavië, waarin er een gerucht ontstond dat er niet genoeg toiletpapier was, terwijl de regering de bewoners geruststelde dat dat er wel was. De weldenkende burger geloofde dit, maar dacht: 'wat als mensen het gerucht juist geloven en opeens meer

gaan kopen dan nodig is?’ Het gevolg? De hele bevolking koopt extra toiletpapier en er ontstaat een werkelijk tekort. Žižeks analogie legt bloot hoe paniek een eigen vorm van logica heeft en hoe de moderne mediaverslaafde mens handelt in tijde van crisis.

Žižek sluit af met een hoopvolle appendix, een briefwisseling die los lijkt te staan van zijn kritische blik, maar wel degelijk in diens verlengde staat; lijken kritiek, hoop en verandering immers niet op de bovengenoemde fasen van rouw? De toon die hij tegen het einde aanslaat is onkarakteristiek moralistisch, evenwel slaat Žižek daar de spijker op zijn kop over de manier waarop mensen hun handelen na de crisis daadwerkelijk kunnen aanpassen. De crisis leidt namelijk tot een versimpeling van het leven en een herwaardering van de kleine dingen om ons heen, al is het maar om het hoofd koel te houden. Ook hier pleit Žižek (niet geheel tegen de lezers verwachting in) niet voor een hogere spirituele verandering op dit moment van de crisis. Zodoende volgt er een (voor zijn doen) typische verhandeling vol populair-culturele verwijzingen nadat hij teruggrijpt op zijn filosofisch fundament door zijn leermeester Jacques Lacan te parafaseren:

My first rule here is: this is not the time to search for some spiritual authenticity, to confront the ultimate abyss of our being. To use an expression by the late Jacques Lacan, try to identify with your symptom, without any shame, which means, fully assume all small rituals, formulas, quirks, and so on, that will help stabilize your daily life. Everything that might work is permitted here if it helps to avoid a mental breakdown, even forms of fetishist denial: “I know very well . . . (how serious the situation is), but nonetheless . . . (I don’t really believe it). (112)

Žižeks van-dag-tot-dag-denken wordt gevolgd door een laatste filmverwijzing naar *Life is Beautiful (La Vita è Bella)*, waarin het personage Guido (meesterlijk gespeeld door Roberto Benigni) zijn zoontje overtuigt dat de Tweede Wereldoorlog maar een spelletje is. De vergelijking die de Sloveen maakt tussen Covid-19 en deze oorlogsfilm is wellicht een tikkeltje ongepast (en tegen het overdramatische aan), maar de boodschap blijft doorklinken: denk niet teveel op de lange termijn, leef van dag tot dag, leef een degelijk leven en...misschien kan zo’n leven tot na de pandemie blijven voortbestaan. De vraag is alleen voor welk deel van de bevolking zo’n instelling mogelijk is en in hoeverre mensen uiteindelijk toch terug zullen vallen in hun oude (denk)patronen en routines. Žižek heeft hierop niet het laatste woord, maar met *Pandemic!* weet hij *in medias res* wel al een brug te slaan tussen een hoogdravende en gedistantieerde filosofische beschouwing en ons daadwerkelijke handelen.

Bibliografie

Eringfeld, Simone. *Dit is geen moment voor academisch ellenbogenwerk*. NRC, 25 & 26 april.

Žižek, Slavoj. *Pandemic!: Covid-19 Shakes the World*. OR Books, 2020.

Elke dinsdag post jongerenredactie SPUI25 in Spe een bericht met wat hen bezighoudt ten tijde van corona.